
MEVLANA MEVDÛDÎ'NİN İSLAM EKONOMİSİNE KATKISI*

Mahmut YARDIMCIOĞLU**

Mevdûdî profesyonel bir ekonomist değildi, bir reformcuydu. Bu yüzden, onu teorik ekonomi tartışmalarında görmemiz mümkün değil. Onun önem verdiği şey, insanoğlunun Allah'ın emirlerini (Şeriat) refah içinde yerine getirebilmesidir. Bunun içinse; bazı sorunları analiz edip, İslam öğretisi ışığında bazı çözümler sundu. Birincil kaygısı, sömürge ülkelerde yüzyıllarca yozlaşmaya maruz kalan, sayısız problemlerin girdabı içinde kaybolmuş Müslüman ümmet üzerineydi.

Bu problemlere; tüm toplumu kapsayan ahlak gevşekliği, kanunsuzluk, Fıkh'ın cansızlığı, fakirlik, cahillik ve eğitim eksikliği, genel ekonomik çöküş, sosyal gerilim ve kuralsızlık örnek verilebilir. Bu problemler, İslam inancıyla çeliştiğinden, Mevdûdî gibi toplumun sağlığını düşünen birisi için bu durum gayet rahatsızlık vericidir. Fakat sömürge durumundayken ilerleme pek kaydedilemedi. 20. Yy'da bu ülkelerin bağımsızlığına kavuşması bu anlamda bir umudun başlangıcı oldu.

Bu safhada, en mühim görev, bu ülkelerdeki bu sorunlara çözüm üretecek uygun bir strateji geliştirmektir. Fakat strateji, ne yazık ki, toplum vizyonunu –yani; gelecekte ne yapmak istediği ve olmasını istediği amaçları belirlemeden, ortaya konulamazdı. Toplumun enerjisini ve kaynaklarını istedikleri noktaya yönlendiren, israfı önleyen şey vizyondur. Farkında olunmasa da, inanç ateşini kalıcı olarak yakıp, mücadelede ısrarı topluma aşılmasına yardımcı olur vizyon. Aynı zamanda, toplumun dünya görüşünün, yani; evrenin nasıl var olduğunun, insan yaşamının anlamı ve amacının, mutlak gücün anlamının ve kaynakların sınırlı oluş amacının, insanın kendisi ve çevreyle ilişkilerinin bir tür yansımasıdır.

Dünya görüşü, vizyon, strateji, bu yüzden birbiriyle bağlantılı ve bir toplumun ekonomik sistemine karar verilirken bütünüyle düşünülmesi gereken kavramlardır. Strateji vizyonla harmanlandığında, vizyon belirgin hale gelir. Bu da demektir ki; ekonominin işlevi toplumun vizyonunu belirgin hale getiriyorsa, o zaman dünya görüşünün sonuçlarını tartışmak kaçınılmazdır. Böylece vizyonu gerçekleştirecek strateji belirlenmiş olur. Mevdûdî'nin en büyük katkılarından biri, İslam'ın dünya görüşünü, vizyonunu ve stratejisini tartışmak ve bunun hâkim diğer ekonomi sistemlerinde nasıl değiştiğini göstermek.

Müslümanların sömürge hayatı yaşadıkları dönemde, birbirine benzer dünya görüşleri olan fakat farklı vizyonlara sahip iki ekonomi sistemi baskındı. Bunlar kapitalizm ve komünizm. Bağımsızlığını yeni kazanan Müslüman ülkeler –mesela Pakistan- için kritik soru, bu iki sistemin dünya görüşünü, vizyonunu ve stratejisini uyarlamak mı, yoksa İslam vizyonunu gerçekleştirmek için daha farklı bir üçüncü sistemi seçmek mi?

---

* Bu çalışma M. Umer Chapra (Islamic Development Bank, Jeddah, Saudi Arabia)'nın The Muslim World (Volume 94 April-2004) dergisinde yayınlanmış olan çalışmasının Türkçeye çevirisidir. Çalışmanın orijinali için ilgili dergiye başvurulabilir. Çalışma Doç.Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU (KSÜ İİBF) tarafından tercüme edilmiştir.

** Doç.Dr., KSÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

Kritik nokta diğer sistemlerin stratejilerinde ahlak kurallarının yoksunluğu. Bu, o toplumlarda yaşayan insanların ahlaki reddettiği veya adaleti gözetmedikleri anlamına gelmiyor. Sistemlerin paradigmaları, kaynakların dağıtımında ve sosyo-ekonomik hedeflerin gerçekleştirilebilmesinde ahlaki değerlere önemli bir rol vermiyor. Kapitalizmin öncelikle vurguladığı şey, “pazar” iken; komünizmde “merkezi plan” önemlidir. İlk bakışta Pazar etkileşimi, rekabet piyasası yaratmakta, diğer tarafta ise totaliter sistemde merkezi plan, üretimi tek elde kolektif hale getirmektedir. Ahlaki değerlerin bu oyunda çok az rolü vardır. Merkezi plan veya pazar dikkatle incelendiğinde pazarı veya planı yöneten, tüketen, düzenleyen ya da işçi olan ya da kolektif sistemde farklı roller alan bireylere önem verilmediği görülür. Bireylerin tercihleri, zevkleri, seçimleri, davranışları kapitalizmde belirlidir. Değer yargılarında en ufak bir değişime izin yoktur. Benzer olarak, komünizmde insanlar tarihte bir satranç oyununun piyonu gibidirler ve farklı ekonomik sınıflar arası geçiş mümkün değildir. Devletin pazarın en önemli faktörü aile, iki ekonomi sisteminde de pek önemsenmez.

İslam'ın öngördüğü vizyon, genel olarak, en az maddiyatın iyi olduğu kadar ruhun da iyi olmasını şart koşan, bireylerin kendi hayatlarını kazanmakta İslam'ın hedefleri ve koyduğu emirler doğrultusunda özgür oldukları, toplumun tüm üyelerinin kardeşlik bağıyla bağlandığı, adaletin hüküm sürdüğü, bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılandığı ve servetin bireylere eşit dağıtıldığı, aile bağlarının güçlü olduğu ve çocukların sevgi ve şefkat gördüğü, suçun, gerilimin ve kurnasızlığın az olduğu ve sosyal armoninin sağlandığı bir ülke vizyonudur. Vizyonun maddi boyutları olduğu gibi kendi içinde bağımsız ahlaki boyutları da vardır. Adalet ve kardeşlik bu vizyonda önemli yer tutar. Bu vizyonu gerçekleştirmek için, diğer sistemlerde olduğu gibi strateji tek bir olguya güvenemez, maddi olduğu kadar ruhsal boyutlara da önem verir.

Müslüman ülkelerin zayıf ve fakir olduğu, komünist ve kapitalist ülkelerin ise çokça zengin ve güçlü olduğu bir dünyada, modern zamanda test edilmemiş bir sistem üzerine konuşmak oldukça cesaret gerektiren bir davranış. Sadece bu da değil; İslam'ın dünya görüşünü, vizyonunu ve stratejisini algılamakta, -duygusal bağı olan ve hassasiyet sahibi Müslümanlar arasında bile- yeterli anlayış yoktur. Dahası; İslami sisteme muhalefet için, içte ve dışta, hakim olan haksız sistemlere hizmet eden hatırı sayılır oranda insanları da unutmamak gerekir. Görev gayet zor ve kritik soru: bu taşın altına elini kim koyacak?

Mevdûdî, bu mücadeleyi göğüsleyenlerden biriydi. Bir çok yazarın yazılılarıyla ve Hindi-Pakistan bölgesindeki Şair İkbâl'in şiirlerinin ilhamıyla ve diğer Müslüman ülkelerdeki İslami hareketin canlanmasıyla gerekli entelektüel iklim oluşmuştu. Pakistan'ın oluşum sürecindeki sıkıntılı zamanlardaki Muhammed Ali Cinnah'ın bağımsızlık konuşmaları, Pakistan'ın İslami vizyonunun oluşması için umut artırdı ve gerekli ortamı hazırladı. Bu vizyon, Hindistan ulusal Kongresi'nin öngördüğü seküler ve sosyalist dünya görüşünden çok uzaktı. Bu vizyon olmadan, Pakistan'ın oluşum çağrısının bir anlamı olmayacaktı.

Mevdûdî, bölünmemiş Hindistan'ın Müslüman toplumunun tüm tabakalarına İslam'ı anlatmayı kendine görev bildi. İslam vizyonu üzerine, İslami yaşam tarzını farklı açılarla anlatan, İslam vizyonunu hayata geçirebilecek stratejiyi anlatan kitaplar yazdı ve konferanslar verdi. İslam ekonomi sistemi, doğal olarak İslami yaşam tarzından ayrı görülemez bir tamamlayıcıdır. İslam paradigmasının temel prensiplerini belirledi ve İslam ekonomi sisteminin hatlarını Pakistan'ın kurulmasından çok önce, 1941'de Aligarah Müslüman Üniversitesi'nde verdiği konferansta açıkladı.

Bu ve diğer konferans ve yazılarda, Mevdûdî, kardeşlik vurgusu üzerine inşa edilmiş ahlaki değerleri, adaleti ve bireyin değişimini, diğer sistemlerden farklı olarak İslam vizyonunun dünya görüşü çerçevesinde tartıştı. Bu iki sistem de İslam vizyonunu gerçekleştirecek Müslümanlara yardım edemez. Ek olarak, İslami dirilişin ruhsal refahı sağladığı gibi, maddi ferahlığı da beraberinde getireceğini savunmuştur. İslami değerlerin eşitlikçi görüşleri, Mevdûdî'yi, ihtiyaç giderme, paylaşım ve her bir bireye kendi kabiliyet ve isteklerine göre kendilerini geliştirecek eşit fırsatı yaratma olanağı üzerinde durmaya itmiştir. İslam vizyonunu gerçekleştirmek için insan ve materyal

kaynaklarının optimum seviyede kullanımını gerekli görmüştür. Bu optimum kullanım, fakirlerin ve ihtiyaç sahiplerinin temel ihtiyaçlarını giderecek adaleti oluşturacak seviyede olmalıdır. Bu, insanoğlunun ahlak ateşini tutuşturmasıyla oluşacak basitçe bir yaşam tarzını gerektiriyor. Kazanılmış mal ve mülkün haklarını korumak da elbette zaruridir.

İhtiyaç giderme ve ihtiyaç sahiplerinin ekonomik durumun hızlı gelişmesi için, Mevdûdî'nin öncelikli vurgusu, "zenginden alıp fakire verme" üzerinedir. Mevdûdî (1941'de) kesin çözümün, zenginleri ilk Müslüman toplumlarındaki basit yaşam tarzına özendirilmekte ve kendi özel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra belli oranda gelirlerini fakirlerle paylaştırmakta yattığını vurgulamaktadır. Daha sonra, ilk Müslüman toplumlarındaki fedakar ruhun bulunmadığı modern toplumlar bu özendirilmenin zorluğunu fark etmiş ve daha ılımlı bir nokta öngörmüş. Müslümanlara İslamın emirleri gereği ödeyecekleri ve kendi özel ihtiyaçlarına harcadıkları paradan kalan miktarı bir yatırıma sevk etmelerini öğütlemektedir. Yine de, basit bir yaşam tarzını ve fakirlere mümkün olduğunca çok yardım etmeyi öğütlemeye devam etmektedir. Ayrıca yardımcı sosyal kuruluşların ve zekat, fitren ve fidyeye gibi İslami gerekliliklerin toplumdaki önemli rolüne değinmiştir.

Mevdûdî'nin, faiz yasağının adaletli bir sosyal düzene katkı sağladığına dair güçlü bir inancı vardı. Faizsiz sistemlerin nasıl başarılı olduklarını göstermeye çalıştı. Vurguladığı en önemli nokta ise, diğer yazarların da bahsettiği gibi, finanstaki kar-zarar (mudarabah and musharakah) paylaşımıdır. Ancak İslam ekonomi sisteminin evrildiği nokta burası değil. Önemli oranda borç yaratan, ancak konvansiyonel bankalardaki faizli kredi sistemlerinden farklı olarak satış-bazlı finans görülmektedir. Nakit ve kredili fiyatlar arasındaki fark, Mevdûdî'ye faiz olmadığı halde bir çeşit şüpheli gelir'i (ribab) düşündürmektedir.

Mevdûdî, İslam ekonomi sisteminin başarılı olabilmesi için bireylerin kendi içinde yeterli bir gelişim kaydetmeleri gerektiğinin farkındaydı. Bununla beraber, "bireylerin davranış ve karakterlerinin değişimine, içlerindeki nefsanî isteklerin azaltılabilmesi için yüksek ehemmiyet verilmesi gereklidir" demiştir. Bu elbette yeni veya beklenilmedik bir şey değildi. Tanrının bütün peygamberleri bireyin değişimine öncelik vermişlerdir. Bu önümüzdeki en büyük görevdi.

Mevdûdî ahlaki değerleri iki kategoriye ayırır. Biri temel insani değerler, diğeri İslami değerler... İnsan gelişimi ve refahı için bu ikisinin de vazgeçilmez olduğunu düşünmektedir. İlk kategori için, birkaç karakter davranışı ekledi. Güçlü irade, cesaret, emek, itaat, oto-kontrol, disiplin, doğruluk ve tutarlılık. Bunlar batı toplumlarındaki yükselişi açıklayan kavramlar aynı zamanda. İkinci kategoride olabilecek bazı kavramlar da şöyle: alçakgönüllülük, merhamet, adalet, kendini açgözlülüğten, egoizmden, zorbalıktan, amaçsızlıktan ve disiplinsizlikten korumak ve böylece peygamberimizin (SAV) de dediği gibi "iyininin anahtarı, kötünün engeli" olur birey. Mevdûdî'ye göre günümüz Müslüman toplumlarındaki düşüşün sebebi, Müslümanların bu iki kategoride de eksik oluşudur.

Aynı zamanda, Mevdûdî birkaç yazısında, vaazların pek yardımcı olmadığını bu birey davranışlarını etkileyen birçok farklı, sosyal, ekonomik, politik ve tarihi güçlerden bahsetmektedir. Müslümanlar yüzyıllardır karakterlerinde ufak bir değişiklik yapabilecek vaazları dinlemekteydiler. Ancak, kuşatıcı bir şekilde sosyo-ekonomik ve politik değişim gereklidir.

İslam'ın ışığında ve diğer büyük Müslüman yazarların örneğinin, Abu Yusuf (ölüm:798), El-Mavardi (ölüm:1058), İbn Taymiyyah (ölüm:1762), İbn Haldun (ölüm:1406) Şah Veliullah (ölüm:1762) yazdıklarına bakarak, Mevdûdî ekonomi yazılarında yalnızca ekonomik değerlere bağlı kalmamıştır. Konvansiyonel ekonomistlerin tersine, bireyin yaşamının tüm aşamalarının, toplumuyla birebir ilişkili olduğunu ve yalnızca ekonomik değerlerle uğraşarak Müslüman toplumların İslam vizyonunu gerçekleştirilmekten çok uzak olacağını düşünmektedir. 1941 Aligarah Üniversitesi'ndeki konuşmasında, Mevdûdî açıkça şunu söylemiştir, "Bir insanın ekonomi sorununu çözme ve anlamadaki zorluğun birincil sebebi, buna bir çok insanın

yalnızca finans çerçevesinde bakmasıdır". Khurshid Ahmad, Mevdûdî'nin İslam hukuku ve Anayasa adlı kitabının önsözünde bu fikirden de bahsetmiştir. "Hayat bir bütün. Su damlacıklarına bölünemeyecek parçalardan oluşur"

En önemli problem, böyle kuşatıcı bir değişimin nasıl gerçekleşeceği. Eğitim sistemini bu amaç doğrultusunda değiştirmek için çaba sarf etmeyen ve pek isteksiz bir iktidarın olduğu, ulehasının Müslümanları yükseltmek ve İslam'ın dirilişini sağlamak yerine, ıvır zıvır konularda tartışmayla meşgul oldukları bir toplumda böyle bir değişim oldukça zordur. Böyle bir toplumda, ne kadar uğraşsalar da bilim adamları da dezavantajlı durumda kalır. Ancak bu durum Mevdûdî'nin geleceğe dair kararını ve inancını değiştirmeye yetmemiştir. İslam Cemaati adında bir çalışkan, disiplinli ve odaklanmış üyelerden oluşan bir organizasyon kurmuştur.

Mevdûdî'nin ekonomi sistemi için ve Müslümanlığın yükselişi için olmazsa olmaz gördüğü bireyin gelişimine yaptığı vurguya ek olarak; kapitalizm ve komünizmde gereken önemin verilmediği "aile" bir diğer değişken olarak görülmektedir. İnsanın her ekonomi için bir girdi olduğu düşünülürse, aile de bu girdinin birincil kaynağıdır. Ailenin dağılmasıyla devlet, toplum ve ekonomi bireyin acı çekmesi gibi acı çekmektedir. Yeni nesillerin ahlakını artıracak ve karakterini yükseltecek en önemli faktör ailedir. Sevgi ve şefkati oluşturan, bireylerin akıl ve ruh sağlığı için uygun ortamı yaratan yine ailedir. Ailenin dağılması yeni nesle gereken önemin verilmemesine ve böylelikle sağlıklı bir neslin oluşmasına yol açar. Birey kalitesinin bozulmasıyla, toplum kalitesinin bozulması aynıdır. Uzun vadede toplum huzurunu sağlamanın zorluğu kadar ekonomiyi de sağlam temellere oturtmak zorlaşır.

Mevdûdî, ailenin istikrar ve bütünlüğünü sağlamak için bir dizi önlem sıralamıştır. Bu noktada yazdığı çoğu şey çok değerliken, örtünme ve evin ihtiyaçları noktasında kadının rolünü anlattığı kısma katılmak biraz zor olabilir. Bu yalnızca kadının toplum gelişimine katkısını sınırlandırmıyor; ayrıca kadının tüm ihtiyaçları için kocasını sorumlu tutuyor ve böylelikle İslam'ın ona verdiği haklarını kullanması bile engellenmiş oluyor. Toplumun yarısına sınırlı bir rol verirken, toplum huzurunu istemek pek gerçekçi olmuyor. Bir çok Müslüman aydın, örtünme ve cinsiyet ayrımının aile bağlarını koruyan bir İslami değer olmadığını düşünmektedir.

Ekonomik reform da tıpkı politik reform gibi kademeli demokratik sistemin içinde elde edilmişti. Mevcut sistemin itinalı bir incelemesi için tartıştı "Bir bakış açısıyla kötü olan ne ve bu nedenle değiştirilmeyi hak ediyor ve sağlıklı olan ne ve korunmayı hak ediyor"

Mevdûdî, insan toplumunun bütün hastalıkları için özel mülkiyet edinmeyi suçlamamıştı. İslam özel mülkiyet ve üretim araçlarının edinilmesine izin veriyordu ve bunu İslam toplumunun yaşamını, onurunu ve her bir bireyin mülkiyetini korumak için zorunlu kılıyordu. Bütün üretim araçlarının devletleştirilmesi, İslamın temel prensipleriyle uyumuyordu. "İşletmelerin, fabrikaların ve çiftliklerin; orduyu, polisi, mahkemeleri ve parlamentoları kontrol edenlerle aynı kişiler tarafından kontrol edilmesi, acımasızca baskılayıcı bir sistemin gelişmesine olanak sağlardı."

Üretim araçları prensipte özel ellere bırakılmak zorundaydı. Bütün karar mekanizmalarını sadece bir kaç elde toplamanın ve her anlamda halkın üzerinde bu kararları kullanmalarına izin vermenin hiçbir gerekçesi yoktu. Ekonomik özgürlük, bir insana kendi vicdanının diktesiyle özgürce geçimini sağlamayı sağladığından en az politik ve sosyal özgürlük kadar zaruriydi. Aynı zamanda Mevdûdî, özel sektör tarafından etkili bir şekilde işletilemeyecek ya da halkın büyük çoğunluğuna ulaşamayacak girişimlerin devletin mülkiyetinde olmasına karşı değildi.

Bu da özel sektörün mülkiyeti işletirken refah düzeyini arttırmasının mümkün olup olmadığı sorusunu doğuruyor. Buna komünizm hayır diyor ancak hem kapitalizmin hem de islamın cevabı evet. Bununla birlikte kapitalizm genel olarak bu rekabetin kendi kendine bencilliği kontrol edebileceğine inanırken, Mevdûdî bu rekabetin zorunlu olmasına rağmen bu amaç için yeterli olmadığını iddia ediyordu. Bu rekabet İslam öğretilerine tam olarak geçse bile en uygun yöntemdense temeli kardeşlik ve birliktelik ruhuna dayanan tek adil ve insanlı yöntem olduğunun önemini belirtmek için

zahmetlere katlandı. Sosyal ilgiyi koruma amacı için rekabeti adil ve insancıl hale getirmek için bir çok önlem alınmasına ihtiyaç vardı. Bunlar, manevi boyutu ekonomiye zerk etmek ve hükümet tarafından ekonomide pozitif rol oynanmasını içeriyordu. Özel mülkiyetin doğurduğu problemlerin devletleştirme ve devlet müdahalesi tarafından değil manevi reform ve pozitif hükümet rolü ile çözümlenmesi gerekiyordu.

Manevi boyutun ekonomiye zerk edilmesi bireylerde sorumluluk hissi yaratılmasına yardım edecek ve onun Tanrının önünde sorumlu olduğunu fark etmesini sağlayacaktı. Dolayısıyla bu da bireylerin kendi mülklerini edinmesine izin verilmesi ve kendi mülklerini işletmeleri, onların mülklerin gerçek sahipleri olmadığı düşüncesini kapsıyordu. Onlar, mülkü manevi değerler tarafından açıklanan inançlarla uyum içerisinde edinmeli ve kullanmalıydılar.

Onlar, toplumdaki her bir bireyin haklarını korumaları gereken değerlere boyun eğmek zorundaydılar. Diğer bir deyişle Mevdûdî'nin vurgusu "ekonomi ve maneviyatın entegrasyonu" üzerineydi. Buradan hareketle, ekonomik problemlerin rekabetçi çevrede zorlukla güvenilebilen piyasa hareketleriyle çözülemeyeceğine inanıyordu. Ekonomi islamın etnik konsepti ile entegre olmalıydı.

Bireylerin adil ve dürüst olmaları, yükümlülüklerini yerine getirmek ve zorunda olmadığı zamanlarda birine zarar vermekten kaçınmaları manevi yükümlülüklerindedir.

İnsanlar uygun terbiyeye (aileler çok önemli bir rol oynarlar) ve eğitime (din eğitimi dünyasal eğitime erişebilmeli) ihtiyaç duyarlar. Bu şekilde bir terbiye ve eğitim, ekonominin tüm katılımcılarının sorumluluklarını açık bir şekilde anlamalarına yardımcı olur. Böyle bir yetiştirilme ve eğitimin bazı insanların ben merkezliliğini ve aç gözlülüğünü elimine etmekte yeterli olmayabilir. Tedbire ve caydırmaya daha büyük ihtiyaç vardır. Önemli bir rol oynamak için devlet ihtiyacından kaçış yoktur. Şüphesiz manevi değerler ülkenin hukukuna yansıtılmalıydı ve bu hükümetin yasama, yürütme ve yargı kanatları olmalıydı. Mevdûdî bu ihtiyacın fazlasıyla farkındaydı. Geçmişteki büyük İslam aydınları gibi (AbuYusuf, al-Mawardi, IbnTaymiyyah, IbnKhalidun, ve ShahWaliyullah) Mevdûdî de devlet görevlerini teşvik ve caydırmaları sağlamak için göz önünde bulundurdu.

Bununla birlikte Shari'ah tarafından konulan devletin sınırlarını aşmamak için de özel özen gösterdi. Zorlayıcı güç ancak manevi değerler söz konusu olduğunda kullanılmalıydı. İşte bu yüzden sadece toplumun değil her bir bireyin haklarını korumak İslam devletinin yükümlülüğüydü. Devletin fonksiyonu fabrikatör, tüccar ya da toprak sahibi haline gelmesi değil, adaleti kurarak bunun gücüyle iyi olanı destekleyerek ve kötü olanın kökünü kurutarak insanların refah düzeyini yükseltmesiydi. Böylelikle, Mevdûdî'nin düşünceleri çerçevesinde devlet ne klasik ekonomi ne de komünizm olmalıydı.

Bir çok müslüman aydından farklı olarak Mevdûdî, vergi gelirinin zaruri olduğunun ve gelirin halkın refah düzeyini arttırmak için kullanılması gerektiğini kabul edecek kadar gerçekçiydi. Ayrıca sigorta sisteminin kurulmasını da kabul ediyordu. Mevdûdî kaçınılmaz olması durumunda dış borçlanmaya da izin veriyordu. İslam hukukunun esnekliğine de tercih ediyordu. Buna rağmen doğum kontrolü konusunda uç bir noktada yer aldı. Tıbbi olarak kullanılması zorunlu olduğu durumlar haricinde, bunun kabul edilemez olduğunu addetti. Bu noktada doğum kontrolüne izin veren bir çok aydından uzak bir yerde yer aldı. Bu belki de onun iyi şeylere sahip çıkma inancından geliyordu. Bundan dolayı müslümanlar ve batı arasındaki tüm farkları ayrıntılarıyla ayırt etme ihtiyacı hissetmemişti.

Aynı zamanda onun yazılarındaki eksik şeylerden biri de müslüman ülkelerdeki hızlı büyüme yollarıydı. İlk başlarda yeniden dağıtım metoduna inanış yoksullukla mücadele için ihtiyaçları giderme ve eşitsizlikleri en aza indirme müslüman dünyasına çok da uzakta değildi. Ekonomik gelişmeler doğrultusunda ulusal gelirdeki payın büyümesine de ihtiyaç vardı. Mevdûdî islam ülkelerinde gelişmelerin nasıl hızlandırılacağı ile ilgili tartışmalara hiç girmedi. Crosland'ın doğru bir şekilde parmak bastığı gibi "azımsanmayacak miktardaki transferler sadece zorlu bir ilişkiyi

değil, gelirdeki kesin bir düşüşü de getirir... Ve bu onları hüsrana uğrattır." Manevi değişim gerçekleşikten sonra bile bu belki de müslüman çevrelerde bir vakaydı. Bu sebepten, kapitalizm yeniden dağıtım sisteminden daha fazla yer edinirken, müslümanlar ekonomik gelişmelerin yoksulluğu ve eşitsizliği azaltmadaki rolünü reddedemediler.

Mevdûdî'nin ufkunu geleneksel ekonomiden çok daha genişti. O, insanlığa yardım etmek ve sorunları çözmek isteyen, uçurumdan düşen, yüzyıllar boyunca dejenerasyonlara ve yabancı işgallere uğrayan kendi toplumuyla yüzleşen bir reformcuydu. "yeni bir sosyal" ihtiyaçlarını zihninde canlandırdı.

Peygamberin ve Müslüman bilim adamlarının vurguladığı reform programına uygun olarak, Mevdûdî, programla, ahlaki, sosyal, siyasal ve ekonomik olarak toplumun tüm yönlerinin, bağlantısını vurgulamıştır. Onun İslami ekonomik sistem stratejisi, dünya görüşü ve açık vizyonu, ekonomik alanda, büyük katkılar sağlamıştır. O ahlaki değerlerle, aile ve toplumun pazarda birlikte kaynaşacağını ve özel mülkiyete rağmen İslam vizyonunun gerçekleştirilmesinde devletle birlikte neler yapılacağını düşünürdü. O aynı zamanda, sosyal adaleti teşvik edebilen faizin ortadan kaldırılması ve faizsiz bir finans sisteminin başarıyla nasıl kurulacağı üzerine de düşünürdü. Bu yüzden profesyonel bir ekonomist olmamasına rağmen onun İslami ekonomiye verdiği destek büyük olmuştur. Tarihe bakıldığında Mevdûdî, modern zamanlarda bu disiplinin gelişiminin temelini atan birkaç bilim adamından birisi olarak görülmektedir. Hindistan-Pakistan bölgesinden olduğu kadar, tüm Müslüman bölgelerde ondan etkilenmiş ve ona şükran borçlanmışlardır.

Temel sorun şudur ki, o, güçlü yazma ve konuşma, insanları ikna etmekteki eşsiz yeteneğine ve sayısız sempatisiyle özveriyle çalışanlardan takım toplama başarısına rağmen neden hayatı boyunca belirgin bir gelişme gösterememiştir? Pakistan ekonomik problemlerinin çözümüne yardım edebilecek ekonomik reformlar ve sosyal haklardan mahrum olanların durumunu geliştirme konusunda neden başarı gösterememiştir? Aslında Pakistan, İslami vizyondan daha ileriye gitmiş gibi görünmekteydi. Ödeme dengesi ve bütçedeki yüksek açıklardan dolayı Pakistan sorunlar yaşamaktaydı ve bunun sonucu olarak, Pakistan ağır borçlar ve borç-hizmet yükünden dolayı tükenmişti. Ekonomik büyüme oranının düşüklüğü ve fakirlik, işsizlik ve cehalet çok artmıştı. Hatta hayati temel ihtiyaçlarda bile (eğitim, barınma, ulaşım, sağlık tesisleri, temiz su, elektrik, kanalizasyon) özellikle fakir halkın bulunduğu bölgelerde talep edilene göre, hizmet yetersiz kalıyordu. Cemaat, herhangi bir şekilde sorunlardan sorumlu tutulamaz ancak bununla birlikte yine de bu durum onların gücünü azaltmış ve onun başarısızlığı, sayısız nedenden dolayı oluşmuştur. Bunlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır.

İlk olarak, Mevdûdî'nin yazılarına, illegal hükümetler ile ülkenin ve insanların giderlerini kendi çıkarları için kullanan yozlaşmış generaller, feodal lordlar, aristokratlar ve bürokratlar tarafından yön verilmiştir. Cemaat seçimlerde yer alarak bu durumu değiştirmeyi ummuştur. Bu yanlış bir fikirdir, çünkü feodal lordlar ve aristokratlar, seçimleri kendi taraflarına çekme gücüne sahiptiler. Cemaat seçimleri kazanmayı başaramadı ve hatta bu süreçte tüm siyasi ve bazı dini partilerle de karşı karşıya geldi. Bu durum göstermiştir ki, programın siyasi olarak kabulü, en ciddi engellerden birisini teşkil etmektedir. Bu durum, dini - siyasi bir partinin seçimlerde yer almasının direkt uygun olmayacağı anlamına da gelmez. Bu şu anlama gelir ki, kararlar, koşullar bağlıdır. Pakistan'da hakim koşullar göz önüne alındığında, cemaat gibi küçük bir parti için daha iyi olan yol, mümkün olduğunca çatışmalardan kaçınmak ve ahlaki, eğitimsel, sosyal, ekonomik ve politik reformlar için daha çok önemi olan konularda güven inşa eden diyaloglar aracılığıyla mutabakat sağlamaktır. Bu rotanın benimsenmesinin, uzun vadede, insanlar ve materyal kaynaklı maliyetlerin düşmesi, İslamı canlandırma ve İslami vizyonu gerçekleştirme açısından daha yapıcı olduğu kanıtlanmıştır.

İkinci olarak, ekonomik reform ve iyileştirmeler, cemaatin programında bir öncelik olmamıştır. "İslami Anayasa" için pek çok kampanya yürütülmüş, hemen hemen hiç yolsuzluğun olmaması, toprak reformu, gecekonduların açılması ve maliye politikalarının

yoksulların durumunu düzeltmek için yeniden yapılandırılması desteklenmiştir. Burada illegal hükümetler tarafından çıkarlarına göre defalarca değiştirilmiş anayasanın değiştirilmesinden fakir halkın önemi daha büyüktür. Bu tür sosyal hizmet odaklı kampanyalar onların reform programına karşı direncin düşmesine yardımcı olabilirdi. Onlara desteği artırabilir ve sonuçta onların oy bankasının genişlemesini sağlayabilirdi.

Üçüncü olarak, Mevdûdî'nin tartışmalı konulardaki pek çok fikri onu Pakistan'daki dini gruplar ve ulemalar ile anlaşmazlığa sokmuştur. Bu durumu, siyasi partiler kendi lehlerine çevirmişlerdir. Politik olmayan bilim adamı ise, bu duruma kaşlarını kaldırmamış ve aralarında bir antagonizm oluşmuştur. Sonuç olarak, o, seçimleri kazanmak için gerekli desteği alamamıştır. Eğer o, kabul edilmiş prensiplere karşı, Kuran'ı tavsiyeye bağlı kalsaydı ve cemaat onun ekonomik reform için yazdıklarını çevirseydi, o, dini gruplar kadar politik partilerin de desteğini alabilir ve daha büyük bir başarı sağlayabilirdi.

Dördüncü olarak, Mevdûdî, Sayyid Ahmed Sirhindi ve Shah İsmail Şadid'in başarısızlıkları için şu sebeplere dikkat çekti. Onlar, mental ve ahlaki olarak hazır olmayan bir toplumda İslami devlet kurmak istediler ve bu yüzden sorumlulukları omuzlama yetenekleri yoktu. Onların takipçilerinden, İslamın beklediği ahlaki standartlar hakkında insanları eğitmeye ihtiyaçları vardı. Bu zaman alıcı bir süreçti. Cemaatte bazı ilerlemeler olsa bile Mevdûdî'nin bir İslam devleti kurmak için önkoşul olarak kabul ettiği sosyal, kültürel ve ahlaki gelişim ile ilgili ihtiyaç duyulan ilerleme başırlanamamıştır. Sonuç olarak, cemaat seçimleri kazanmış olsaydı bile, feodal güçler ve bozuk idareleri, onun seçmenlerine verdiği sözleri başarması için çabalarına engel olabilerlerdi ve bu başarısızlık onun nihai hedefini gerçekleştirme yolunda bir engel olabilerdi.

Böyle ahlaki, kültürel ve sosyal bir devrim mücadelesi, toplumda yokuş yukarı zıplamaktır, ki orada birçok kilitli yol ve feodalizm ile politik illegalitenin yozlaşmasının yüzyıllardır oluşmuş kendi kendini takviye etme mekanizması vardır. Kademeli sosyo-ekonomik ve politik reformların stratejisine, tüm reform kökenli partiler, daha hızlı ve büyük bir başarı elde etmek için destek olmalıdır. Tüm bunlara rağmen, orada ümitsizlik için bir sebep yoktur. Çünkü Kuran der ki; Allah'ın rahmetinden ümitsizlik etmeyin. Strateji yine de Pakistan şartlarına uygun olmalı ve iyi kaynaşmalıdır. Ayrıca cemaat gibi örgütlerin etkinliğini artırmak için disipline olmalıdır.

KAYNAKÇA

- “Economic and Political Teachings of the Qur’an” (1963), in M. M. Sharif, ed., *A History of Muslim Philosophy* (Wiesbaden: Otto Harrasowitz, 1963, 2 Volumes), Vol. 1, 178–98.
- Abu Shuqqah (1990), ‘Abd al-Halim M., *Tahrir al-Mar’ah fi “Asr al-Risalah* (Kuwait: Dar al-Qalam, 1990), 6 Volumes.
- Abu Zahrah (1970), *Buhuth fi al-Riba* (Kuwait: Dar al-Buhuth al-‘Ilmiyyah, 1970).
- Ahmad, Khurshid, and Zafar Ishaq Ansari (1979), “Mawlana Sayyid Abul A’la Mawdudi: An Introduction to His Vision of Islam and Islamic Revival ” in Khurshid Ahmad and Zafar Ishaq Ansari. *Islamic Perspectives: Studies in Honour of Mawlana Sayyid Abul A’la Mawdudi* (Leicester, UK: The Islamic Foundation, 1979).
- Blaug, Mark (1980), *The Methodology of Economics or How Economists Explain* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Caldwell, Bruce (1982), *Beyond Positivism: Economic Methodology in the Twentieth Century* (London: George Allen & Unwin).
- Chapra, M. Umer (2000), *The Future of Economics: An Islamic Perspective* (Leicester, UK: The Islamic Foundation).
- Insan ka Ma’ashi Mas’alah awr uska Islami Hall (1983), (Lahore: Islamic Publications Ltd., 18th ed. 1983; 1st ed., 1941), English translation.
- Economic Problem of Man and its Islamic Solution (Lahore: Islamic Publications Ltd., 2nd ed., 1970; 1st ed., 1947).
- Islam awr dabt-e-Wiladat (1968d), (Lahore: Islamic Publications Ltd.).
- Islam awr Jadid Ma’ashi Nazariyyat (1968a), (Lahore: Islamic Publications Ltd., 5th ed., 1968a; 1st ed., 1959).
- Islamic Law and Constitution (1967), (Lahore: Islamic Publications Ltd., 3rd ed., 1967; 1st ed., 1955), tr., Khurshid Ahmad.
- Islamic Movement: The Dynamics of Values, Power and Change, tr. Anedd. Khurram Murad (Leicester, UK: The Islamic Foundation, 1984).
- Islami Nazim-e-Ma’ishat ke usul-o-MaqasId (1981), (Lahore: Islamic Publications Ltd., 1st ed. 1969, 6th ed. 1981).
- Islami Nizam-e-Zindagi awr us ke Bunyadi Tasawwurat (1968b), (Lahore: Islamic Publications Ltd., 3rd ed., 1968b; 1st ed., 1962).
- Khilafat-o-Mulukkiyyat (1966), (Lahore: Islamic Publications Ltd., 1966).
- Let Us be Muslims, tr. and ed. Khurram Murad (Leicester, UK: The Islamic Foundation, 1985).
- Ma’ashiyat-e-Islam (1969), ed. Khurshid Ahmad (Lahore: Islamic Publications Ltd.).
- Mas’alah Milkiyyat-e-Zamin (1969), (Lahore: Islamic Publications Ltd., 3rd ed. 1969, 1st ed., 1950).
- Pardah (1987) (Lahore: Islamic Publications Ltd., 19th ed., 1987; 1st ed., 1359AH/1940).
- Qur’an ki Ma’ashi Ta’limat (1988), (Lahore: Islamic Publications Ltd., 1st ed. 1969, 9th ed. 1988).
- Rasa’il-o-Masa’il, 5 volumes, different editions published at different times. Vol. 1 (1st ed. 1951, 17th ed. 1985), Vol. 2 (1st ed. 1954, 17th ed. 1985), Vol. 3 (1st ed. 1965, 2nd ed. 1967), Vol. 4 (1st ed. 1965, 12th ed. 1983), Vol. 5 (Delhi: Markazi Maktaba, Jama’at-e-Islami, 1st ed. 1983).
- Sud (1968c) (Lahore: Islamic Publications Ltd., 1st ed. 1951, 4th ed. 1968).
- Tajdid-o-Ihya-e-Din (1992), (Lahore: Islamic Publications Ltd., 25th ed., 1992, 1st ed., 1940).
- Chapra, M. Umer, and Tariqullah Khan (2000), *Regulation and Supervision of Islamic Banks* (Jeddah: IRTI/IDB).
- Croslan, C. A. R. (1963), *Socialism Now* (London, Jonathan Cape).
- Dimashqi, Abu al-Fadl Ja’far ibn ‘Ali al- (d. 570/1175) (1977), *Al-Isharah ila Mahasi al-Tijarah, Al-Bushra Al-Shurbaji* (ed.). (Cairo: Maktabah al-Kulliyat Al-Azhar).
- Ibn Khaldun, Muqaddimah (Cairo: Al-Maktabah al-Tijariyyah al-Kubra, n.d.). See also its translation under Rosenthal (1967), and selections from it under Issawi.
- Issawi, Charles (1950), *An Arab Philosophy of History: Selections from the Prolegomena of Ibn Khaldun of Tunis (1332–1406)*, (London: John Murray).
- Khan, Muhammad Akram (1990), *Mawlana Mawdudi ke Ma’ashi Tasawwurat* (Lahore: Maktabah Ta’mir-e-Insaniyat).

- Majma' al-Fiqh al-Islami (1998), Qararat wa Tawsiyat li al-Dawrat: 1-10, Al-Qararat: 1-97 (Jeddah: Majma' al-Fiqh al-Islami, 1st ed. 1988, 2nd ed. 1998).
- McCloskey, D. N. (1986), The Rhetoric of Economics (Brighton, UK: Harvester Wheatsheaf).
- Myrdal, Gunnar (1968), Asian Drama (New York: Twentieth Century Fund).
- Rosenthal, Franz (1967), Ibn Khaldun: The Muqaddimah, An Introduction to History (London: Routledge & Kegan Paul, 1st ed., 1958; 2nd ed., 1967), 3 Volumes.
- World Bank (1997), World Development Report (Washington, D.C.; World Bank).
- Zarqa, Mustafa al- (1999), Fatawa, ed. Majd Ahmad Makki (Damascus, Dar al-Qalam).

